

به نام برازنده نام ها	کز آغاز داند انجام ها
خداوند عرش و خداوند فرش	گراینده ی هر دو گیتی به عرش

تقدیم به دستان پر مهر مادران فرش باف

ظرفیت فرش آهنین بیجار در توسعه صنعت توریسم و گردشگری شهرستان بیجار

پژوهشگران : زهرا حسین پور ، محمد زارعی

چکیده: پذیرش گردشگران در یک منطقه از نظر جذابیت های اجتماعی و فرهنگی در قالب هنرهای سنتی هر منطقه و در شهرستان بیجار به طور اختصاصی در قالب هنر فرش دستباف و گلیم بافی شکل

میگیرد. فرش دستباف مخصوصا در محیط روستایی با قرار گرفتن در بستر صنعت گردشگری ، میتواند به بهبود عملکرد اقتصادی شهرستان بیجار کمک قابل توجهی کند. این تحقیق به روش کتابخانه ای انجام شده است و از منابع و تحقیقات و ترجمه های موثق بهره گرفته شده است. توجه به اهمیت اقتصادی هنر صنعت فرش دستباف این مهم را ضروری میسازد که از شرایط و پتانسیل های موجود برای معرفی و شناساندن فرش بیجار در سطح کشوری و بین المللی بهره جسته شود. این امر هم میتواند در بستر توسعه صنعت توریسم و توسعه صنعت صنایع دستی انجام پذیرد.

مطالعه تحقیقات انجام شده این نتایج را به دست داد که درآمد حاصل از معرفی صنایع دستی و در رأس آن فرش دستباف در شهرستان بیجار میتواند به توسعه و رشد ،در گام اول فرش بیجار و در گام های بعدی رشد شهرستان بیجار منجر شود.

بی شک چگونگی ساخته و پرداخته شدن فرش از رنگرزی خامه ها تا گره زدن بر دار قالی برای گردشگران جذابیت های بصری قابل توجهی دارد.

واژه های کلیدی: فرش دستباف، شهرستان بیجار، صنعت گردشگری، صنایع دستی

مقدمه: امروزه گردشگری به جهت گردش مالی بسیار بالا، اشتغال زائی مولد و حاشیه سود بالا ، به یکی از مهم ترین بخش های اقتصادی در دنیا تبدیل شده است. سازمان های گردشگری به عنوان عنصر اصلی این بخش به منظور بهبود در وضعیت مالی خود لازم است در جهت جذب و نگهداری

مشتریان اقدامات اساسی صورت داده و در راستای افزایش رقابت پذیری و رشد سود آوری گام های اساسی بردارند.[۱] صنایع دستی یک بخش جدایی ناپذیر از تجربه گردشگری را شامل میشود. این صنعت نمایانگر سنت های محلی و جمعیت بومی یک منطقه هستند. همچنین یک سوغات با ارزش هستند. بسیاری از کشورها از صنایع دستی به عنوان بخشی از گردشگری فرهنگی که تحت سلطه اماکن باستان شناسی و میراث فرهنگی است، بهره مند میشوند زیرا منبع درآمد و فرصت های شغلی را در اختیار جوامع قرار میدهند. اما این مزایا از کشوری به کشور دیگر متفاوت است.[۲] در ایران قالی بافی یکی از مهمترین و کهن ترین فعالیتهای اقتصادی به شمار می آید که به طور سنتی در نواحی روستایی رواج بیشتری دارد این صنعت در کنار برخورداری از اهمیت اقتصادی خرد و کلان از نظر هنری و ویژگی زیبایی شناختی فرهنگ ایران نیز دارای اهمیت بسیاری است به طوری که گفته میشود هنر ایران سرشار از ظرفیت هایی است. که در صنعت فرش دستباف ظهور یافته است.[۳] برای دستیابی به جایگاه توسعه یافتگی یک ملت، تحول روستایی مورد نیاز است. یک راه برای ایجاد حرکت مثبت اقتصادی برای مناطق روستایی توسعه صنایع دستی برای حمایت از صنعت گردشگری است. صنایع دستی یک صنعت خواهر در زمینه گردشگری محسوب میشود و آنها می توانند یکدیگر را تکمیل کنند.

بیجار از شهرستانهای استان کردستان و از جمله مناطق مهم قالی بافی ایران محسوب میشود تضاد جسورانه بین رنگهای بکار رفته زیبایی این قالی بیجار را دو چندان کرده است. از ویژگی های فرش بیجار استفاده از ابریشم در تار و پود آن است. مهم ترین ویژگی فرش بیجار ساختار متراکم آن است به همین علت به قالی آهنی مشهور است.

نقش مایه اصلی و بنیادی فرش‌ها ریشه در یک نقش نمادین دارد. قالی بیجار یکی از اصیل‌ترین بافته‌ها در زیر مجموعه فرش ایران به حساب می‌آید که در طی چندین سال متمادی همچنان بر تارک تاریخ می‌درخشد. منطقه گروس دارای تمدنی کهن است و علاوه بر ظرفیت گردشگری در زمینه صنایع دستی و فرش قلعه‌ها و کتیبه‌هایی که در آن کشف شده به خط هیراتیک است. در منطقه گروس مردمانی زندگی می‌کنند که از طبیعت الهام می‌گیرند و دست به خلق اثر می‌زنند. ویژگی شاخص قالی بیجار، ساختار متراکم این قالی‌هاست بافت آنها به گونه‌ایست که نمیتوان آنها را تا کرد. نقش فرشهای این منطقه بیشتر شامل طرح‌های منظم است و به نسبت نوع روستایی آن دارای خطوط ملایم تر و نقش مایه‌هایی طبیعی تری است. در این طرح‌ها، نقوش کلاسیک ایرانی بزرگ شده و در کنار نقش‌هایی که تحت تاثیر مدل‌های روستایی و قبیله‌ای است دیده میشوند. تضاد جسورانه بین رنگ‌ها زیبایی این قالی‌ها را دوچندان میکند رنگ‌های ناب و شادی که بافنده انتخاب می‌کند بیانگر طبیعت سرد و وحشی و در عین حال رنگارنگ بیجار است (حشمتی رضوی ۱۳۸۰) فرش دستبافت بیجار جز اصلی‌ترین و بهترین فرش‌های غرب ایران به حساب می‌آید که دارای شهرت جهانی می‌باشد. بیجار به عنوان یکی از متقدمین صنعت فرش بافی در ایران است و قدمت بافت قالی‌های تاریخ دار بیجار موجود در خارج از کشور به (سال ۱۲۶۶ ه.ق) باز میگردد تا آن جا که طرح گل فرنگ قالی بیجار یکی از ظریف‌ترین و نفیس‌ترین طرحهای قالی‌های ایران و دنیا محسوب میشود طرح و نقشه در فرش دست بافت نشانگر نوع نگاه هنرمندان به محیط و اقلیم و طبیعت پیرامون است.

ارتباط فرش با اشتغالزایی و صنایع وابسته

از مهم ترین جنبه های اقتصادی فرش دستبافت را میتوان در اشتغالزایی، رشد صنایع وابسته از جمله رنگرزی و طراحی نقشه و کمک به بهبود اقتصاد روستا دانست. متأسفانه جنبه های بی نظیر تبلیغاتی فرش بیجار در طول سالیان متمادی به فراموشی سپرده شده است آیا نمادی از فرش بیجار، نقوش این فرش در سطح استان کردستان و علی الخصوص شهرستان بیجار دیده میشود در حالی که زیبایی بصری فرش بیجار زبانزد خاص و عام است. آیا توانسته ایم فرش دستباف را در صنایع دستی در ابعاد کوچک تر و اقتصادی تر برای استفاده عموم به کار ببریم و در معرفی هر این هنر صنعت قدمی برداریم فرش دستباف به علت، مرغوبیت کاربری و قیمت تمام شده بالای آن بیشتر مصرف خارجی دارد و بازار صادراتی آن نسبت به بازار داخلی بسیار گسترده تر است. بنابراین برای عموم مردم تبدیل به کالایی لوکس شده است در صورتی که هنر را باید با هنر آشتی داد و از جاذبه بصری فرش در زیباسازی شهر، تبلیغ و معرفی شهرستان بیجار و استان کردستان استفاده نمود. و از این هنر در ابعاد کوچک تر و بالطبع قیمت مناسب تر برای گردشگران داخلی و خارجی استفاده کرد. گسترش بازارهای فرش اثر مثبتی بر افزایش رفاه و بالا رفتن درآمد سرانه روستائیان خواهد داشت. صنعت فرش دستباف یکی از صنایع کاربردی است که با هزینه های ثابت اندک و با استفاده از تجهیزات ساده موجب اشتغالزایی قابل ملاحظه ای در اقتصاد کشور می شود این صنعت علاوه بر قالی بافی فعالیت ها و مشاغل جانبی دیگری را نیز در بر میگیرد که نرخ اشتغال زایی این صنعت را افزایش میدهد.

بی توجهی به اصول و مبانی بازاریابی و، تجارت که دربرگیرنده فرآیند تولید آن نیز میشود مزیت های رقابتی فرش دستبافت بیجار را با مخاطرات جدی مواجه کرده است. [۴]

جهان امروز جهان فناوری است بی شک صنعتی که خود را با فناوری های نو وفق ندهد نمی تواند در عرصه های رقابتی سخنی برای گفتن داشته باشد طراحی و استفاده از اپلیکیشن هایی که بتواند فرش

بیجار و جذابیت های آن را به اشتراک بگذارد و یا ایجاد یک بازار اختصاصی فرش بدون شک کمک شایانی به هنرمندان خطه ی گروس می کند.

جایگاه صنعت گردشگری

در طی ۶۰ سال اخیر گردشگری از رشد پیوسته ای برخوردار بوده است از سال ۱۹۵۰ که مسافرت جنبه ی جهانی به خود گرفت و در سطح بین المللی به صورت یک فعالیت عمومی مطرح شد هر سال بر تعداد گردشگران افزوده شده است. مطابق برآورد سازمان جهانی گردشگری در طی سالهای ۲۰۰۵-۱۹۵۰ گردشگری بین المللی با نرخ رشد سالانه ۵/۶ درصد از ۲۵ میلیون گردشگر در سال ۱۹۵۰ به ۸۰۶ میلیون در سال ۲۰۰۵ افزایش یافت. طرفداران توسعه گردشگری به این فعالیت به عنوان ابزاری برای مقابله با مشکلات اقتصاد کلان در سرزمینهای مقصد مینگرند. با توجه به ماهیت کاربری صنعت گردشگری به رغم پیشرفت های فن آورانه در جهان این صنعت همچنان بر محور قابل توجه نقش نیروی انسانی استوار است به طوری که این صنعت موجب اشتغال مستقیم در بخشهای مختلف صنعت و اشتغال غیر مستقیم در بسیاری از فعالیتهای، مالی، تبلیغاتی، فنی، حقوقی حمل و نقل مواد، غذایی خدمات، اداری، فروش پزشکی و بهداشتی و هتلداری خواهد داشت .

خوشبختانه شهرستان بیجار علاوه بر فرش دارای جنبه های گردشگری گوناگون دیگری به ویژه در بخش طبیعت و محیط زیست می باشد . طبیعت بکر گروس ظرفیت گسترده ای برای جذب گردشگر دارد . کهن دیار گروس با داشتن مرتفع ترین نقطه روستایی سطح کشور بام ایران است و ظرفیت غنی در جذب توریسم علی الخصوص توریسم روستا دارد که یکی از نوین ترین اقسام گردشگری است برای

نمونه روستای قمچقای یکی از روستاهای هدف گردشگری که علاوه بر طبیعت بکر ساحل قلعه تاریخی نیز می باشد و فرش بافی همچنان در آن روستا زنده و پویا است.

اما آیا جذابیت‌های صنعت فرش برای جذب گردشگر در شهرستان بیجار به کار گرفته شده است؟ تاکنون چه اقداماتی در این راستا شده است؟ طرح این سوالات در حالی است که بنا به گفته فعالان این حوزه، در آمدزایی از صنایع دستی می‌تواند جایگزین درآمدهای نفتی شود.

اشتغال‌زایی و ارزش افزوده بسیار بالای صنایع دستی، ورود گردشگر عامل مهم رونق بازار صنایع دستی است. هنر صنایع دستی از آن زمان به اوج خود رسید که صنعت گردشگری هم شکل گرفت. امروز هم اگر بخواهیم این هنر، دوباره جایگاه گذشته خود را به دست آورد، لازم است زیرساخت‌های ورود گردشگر مهیا شود؛ زیرا این دو صنعت به همدیگر وابسته است.

جذب گردشگر با هنر فرش بافی

اما موضوع قابل تأمل در این رابطه آن است که آیا کارگاه‌هایی در شهرستان بیجار وجود دارد تا گردشگر نحوه ساخت و بافت فرش بیجار را مشاهده کند و برای اون توضیحی ارائه شود و انگیزه خرید پیدا کند؟ آیا اقدامی برای انجام تحقیق مکتوب یا ایجاد مستندی در مورد تاریخچه، فلسفه و انگیزه شکل‌گیری قالی بیجار شده است؟ با توجه به این مهم که در همه دنیا در مورد نمادهای سوغات تحقیقات انجام شده و به صورت مکتوب یا به صورت فیلم‌های تبلیغاتی در فضای مجازی به نمایش گذاشته می‌شود.

شاید تصور شود که آثار باستانی جاذبه گردشگری یک شهر به‌شمار می‌آید در حالی که همراه با این آثار، صنایع دستی یک منطقه نیز از بزرگ‌ترین جاذبه‌ها برای ورود گردشگر است. به ویژه شهری مانند

بیجار که صنایع دستی معروفی دارد و در میان آنها فرش، همواره از محبوبیت زیادی برخوردار بوده است.

فرش بیجار کالایی است که با توجه به سلیق خریداران جهانی در رنگ، طرح، نقشه و نوع بافت می توان از آن به عنوان منبع درآمدزایی بسیار خوبی استفاده کرد. البته با تفکر مدبرانه و کارشناسانه می توان این کالا را عاملی برای ورود گردشگر به بیجار نمود.

با توجه به این هنر ارزشمند، لازم است راهکارهایی اندیشید تا گردشگران با ذوق و تمایل بیشتری برای بازدید از کارگاه های تولید صنایع دستی مانند کارگاه های فرش بافی، راهی شهرهای معروفی چون بیجار شوند. حتی می توان شرایطی را فراهم آورد که همزمان با بازدید از این مراکز، در تولید فرش هم شرکت کنند، آموزشی کوتاه ببینند، فیلم ها و تصاویری مرتبط با تاریخچه فرش برای آنها به نمایش گذاشته شود و هدیه ای تشویقی برای بازگشت دوباره به همین مرکز هم دریافت کنند که این خود تشویق و تبلیغی برای جذب گردشگر بیشتر، اعم از داخلی و خارجی است که با عنوان گردشگری فرش قلمداد می شود.

همچنین زمانی که گردشگر از نزدیک فرآیند تولید فرش را ببیند و حتی در آن مشارکت می کند با علاقه مندی بیشتری به این هنر، ترغیب به خرید نمونه های دیگری از آن می شود. بر این اساس نباید از ارتباط مستقیم هنر صنعتی مانند فرش و صنعت گردشگری غفلت کرد؛ زیرا با راه اندازی سیستم گردشگری فرش و توسعه آن نه تنها شاهد رونق گردشگری خواهیم بود بلکه بازار فرش بیجار هم دچار تحرک خواهد شد و در پی آن اشتغالزایی بالایی نیز به وجود می آید.

در این بین نقش بازاریابی و یافتن مکان‌های جدید برای ارائه این تولیدات، بسیار مؤثر است. شاخه‌ای از بازاریابی تحت عنوان، بازاریابی گردشگری وجود دارد که مشتمل بر تمام فعالیت‌هایی است که موجب اطلاع‌رسانی به گردشگر احتمالی است و وی را ترغیب به دیدار از منطقه گردشگر پذیر می‌کند. بازاریابان با پیش‌بینی نیاز و جلب رضایت مشتری سعی در بهبود روند ورود گردشگر و رونق بازار صنایع دستی دارند. این چنین که استفاده از ابزارهایی مانند نمایشگاه‌ها، کتاب راهنما، رادیو و تلویزیون و روزنامه‌ها می‌تواند صنایع دستی یک شهر را با بهترین شیوه به گردشگران معرفی کرد که با عنوان بازاریابی از آن تعبیر می‌شود. البته در مقابل هم ضرورت دارد زیرساخت‌هایی برای ورود گردشگران احتمالی مهیا شود که با انگیزه بازدید از فرش بیجار و آزادی انتخاب برای خرید، وارد این شهر شوند.

نتیجه گیری

فرش ایران از دیرباز تاکنون جایگاه مهمی در صادرات غیرنفتی و عملکرد اقتصادی کشور داشته است؛ صنعت فرش بافی و قالی بافی در کشور علاوه بر موضوع ارزآوری نقش بسیار مهمی در اشتغالزایی دارد. فرش دست باف به عنوان صنعتی مستقل و بومی، نقش مهمی در توسعه اقتصادی دارد توسعه و سرمایه گذاری در فرش دستباف همواره به عنوان یکی از راه های مهم و مناسب برای اشتغال زایی مطرح است. از آنجایی که اشتغالزایی یکی از مشکلات همه جوامع است بنابراین توجه به حوزه صنایع دستی و فرش دستباف میتواند یکی از راههای رفع این معضل در جوامع باشد. اهمیت گردشگری که امروزه صنعتی بسیار مهم در تمام جهان است و نقش بزرگی در شکوفایی اقتصادی کشورها ایفا میکند رابطه نزدیک و تنگاتنگ گردشگری با هنر معماری، صنایع دستی و بالاخص فرش دستباف به واسطه حضور گردشگران و اهمیت آن از نظر فرهنگی و اجتماعی این شرایط را بوجود می آورد که جوامع از طریق گردشگران به ترویج زبان، هنر فرهنگ و رسوم اجتماعی شان و خاصه ایجاد اشتغال توجه کنند. با توجه به استعدادهای فرهنگی بالقوه ای که انسان در صنایع دستی به ارث گذاشته است رونق بخشیدن به تولید و فروش صنایع دستی اقوام در مقصدهای گردشگری دو هدف عمده را محقق میکند نخست معرفی فرهنگ سرزمین مقصد به جامعه مهمان و دوم درآمد زایی و توسعه اقتصادی جامعه محلی.

تجربه کشورهای مختلف همچون چین، تانزانیا و کشورهای آمریکای جنوبی نشان میدهد که رونق تولید و فروش صنایع دستی در مقصدهای گردشگری یکی از بهترین راه های ارزآوری و جذب دلارهای گردشگران خارجی است. از این رو امروزه تولید صنایع دستی به طور اخص فرش دستباف در ایران

یکی از فعالیت های ویژه و اصلی در حوزه گردشگری محسوب میشود و نقش مهمی در کار آفرینی کوچک مقیاس و خصوصی دارد. ایران کشوری کهن و دارای غنای فرهنگی است که تولیدات صنایع دستی آن بسیار متنوع و منحصر به فرد هستند. با توجه به اهمیت روز افزون صنعت گردشگری در ایران و توجه فزاینده مسئولان به این صنعت سالم اصحاب و سازمان های مرتبط با میراث فرهنگی رسالت بسیار مهمی برای به خدمت گرفتن

این میراث کهن در حوزه گردشگری بر عهده دارند و هیچ یک از استانهای ایران از این قاعده مستثنی نیستند [۵]

کهن دیار گروس با داشتن تاریخی غنی و طبیعتی کم نظیر، شهری در بر فراز کوه ها بی شک میتواند با کار و تلاش تمامی دلسوزان مقصد گردشگران داخلی و خارجی باشد. وجود این پدیده های تاریخی و طبیعی در کنار فرش این دست بافته زیبا و چشم نواز و اصیل میتواند فرصت اقتصادی بزرگی را ایجاد کند.

مراجع

- [۱] سنگی نور پور ،عباسقلی نقش بازارگرایی در بهبود عملکرد مالی آژانسهای مسافرتی فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری سال سیزدهم شماره ۳۴ پاییز ۷۴۳۱ صفحات ۱۷۱-۲۰۲، ۱۳۹۷
- [۲] Mustafa, Mairna, Potential of Sustaining Handicrafts as a Tourism Product in ; ۲No. ۲Jordan, International Journal of Business and Social Science Vol. February, ۱۵۲-۱۴۵، ۲۰۱۱.
- [۳] نگهبان ده چشمه، اکرم و بهرامی محمود بررسی برخی عوامل جامعه شناختی مؤثر در رکود فرشبافی در شهرستان فارسان استان چهار محال و بختیاری از دیدگاه تولید کنندگان فرش، دومین سمینار ملی الیاف دامی، دانشگاه تبریز، ۱۳۹۴
- [۴] محمدی استاد کلایه امین و ناصر بیات و محمد امین خراسانی و راله نیک روش شناخت و تحلیل عامل مؤثر بر رکود صنعت قالیبافی در نواحی روستایی از دیدگاه قالیبافان شهرستان گنبد کاوس نشریه گلجام شماره ۳۰ صفحات ۸۱-۶۸، ۱۳۹۵
- [۵] رمضان زاده ،لسبویی مهدی و محمد حسن زال تحلیل ویژگیهای صنایع دستی در راستای توسعه گردشگری میراث فرهنگی (مطالعه موردی استان مازندران فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)، سال پنجم شماره چهارم، (پیاپی ۱۹). صص ۱۰۲، ۸۷، ۱۳۹۵